

RECENZE

Wade, N.J. and Brožek, J., in collaboration with J. Hoskovec (2001). *Purkynje's Vision. The Dawning of Neuroscience*. Mahwah, N.J., London: Lawrence Erlbaum Associates. 159 stran.

Jestliže vítáme uveřejnění recenze této knihy právě v našem sborníku, je k tomu hned několik důvodů; všem je společný vztah k Brnu. V době, kdy název Masarykovy univerzity byl nepřijatelný ideologům totalitního režimu, nesla naše univerzita dlouho Purkyňovo jméno. Brněnský profesor fyziologie Vladislav Kruta byl vynikajícím znalcem Purkyňova díla a po druhé světové válce byl také jedním z hlavních editorů Purkyňových prací. (V tíživé atmosféře šedesátých let byl nucen se přesunout do ústraní, po nějakou dobu sdílel pracovnu s recenzentem této knihy, od něhož si mimo jiné vyžádal komentář o Purkyňově encyklopedickém hesle Cit.) Druhý z autorů, prof. Josef Brožek, absolvoval svého času septimu na starobrněnském gymnáziu a je Dr. h.c. biologických věd Masarykovy univerzity v Brně. A sám Purkyně? Byl čestným členem brněnského přírodovědeckého spolku (místopředsedou byl Gregor Mendel). Roku 1863 se Purkyně zúčastnil oslav cyrilometodějského milénia v Brně a za svého pobytu bydlel v augustiniánském klášteře, v té době vynikajícího badatelského centra, kde G. Mendel právě dokončoval zpracování pokusů, které ho proslavily jako zakladatele moderní genetiky.

Autoři této knihy pracují celá desetiletí na tématech, která jsou spojena s klíčovými oblastmi odkazu J. E. Purkyně: N.J. Wade publikoval monografie a články týkající se zejména vizuální percepce, J. Brožek jako historik psychologie s mezinárodním renomé patří ke znalcům Purkyňova díla a mimo jiné vydal spolu s J. Hoskovicem monografii *J. E. Purkyně and psychology* (Praha, 1987). Kniha, kterou jsme obdrželi k recenzi v našem sborníku, je členěna do pěti oddílů: 1. Úvod, v němž se specifikují nejen základní otázky vidění, ale také závratí, neurovědy a psychologie, a to se zřetelem k Purkyňovým objevům; 2. Biografické a bibliografické poznámky; 3. Historické základy pro zkoumání subjektivních zrakových jevů; 4. Pozorování a experimenty v oblasti fyziologie smyslových orgánů. Příspěvky k poznání zraku ze subjektivního hlediska; tato kapitola je překladem disertace, kterou Jan Evangelista Purkyně vydal v Praze 1819 s názvem *Beobachtungen und Versuche zur Physiologie der Sinne I. Beiträge zur Kenntniss des Sehens in subjektiver Hinsicht* a na jejím základě získal doktorát medicíny; 5. Zhodnocení; v něm je začleněn také přínos tzv. vratislavské disertace *Neue Beiträge zur Kenntniss des Sehens in subjektiver Sicht*. Následuje seznam literatury, zahrnující Purkyňovy publikace s původním názvem i jeho anglickým překladem, odkazy na několik vzácných publikací českým čtenářům neznámých; dále rejstřík jmenný a pečlivě zpracovaný věcný rejstřík.

Podstatnou část knihy tedy tvoří nesnadný překlad Purkyňovy pražské disertace vydané roku 1819 (strana 65–109), kterého se zhostil J. Brožek; mohl se přitom opřít o fundovaný český překlad, který zajistil V. Kruta (Brno, 1969). Brožkovi šlo o to, aby převedl text Purkyňových volně řazených 23 kapitol do moderní fyziologické a psychologické terminologie. Lze předpokládat, že prof. Brožek také zvolil podnětný podtitul *Rozbřesk neurovědy*, aby tím Purkyňův přínos aktualizoval, i když Purkyně sám termín neurověda neužíval. Bifokálně lze apercipovat *Vision* v titulu knihy: týká se vidění, ale může také naznačovat Purkyňovu vizi. Víme, že Purkyně zahrnoval pod pojem fyziologie celý soubor biologických věd. Ve své pozdější koncepci obrací výslovně pozornost k tomu, aby se fyziologické zkoumání zaměřovalo „dovnitř“, k psychickým úkonům, k vědomí, k „fyziologické psychologii“ a má stále na mysli integrační funkci centrální nervové soustavy; z tohoto hlediska je podtitul knihy oprávněný. Jak to naznačil Kruta (1962, 1966), Purkyňovi nešlo pouze o vidění; využití empirických zkušeností fyziologie vidění, včetně subjektivních jevů,

chápal jako začátek reformovaného zpracování fyziologie a psychologie. Již v této disertaci jsou skutečně náznaky Purkyňovy vize, kterou formuloval v letech 1861–1863 v návrzích na organizaci vědy, na vytvoření národní akademie a na koncepci struktury badatelských ústavů.

Na tomto místě nelze dopodrobna porovnávat překlad s originálem v němčině ze začátku 19. století, případně s českým překladem z roku 1969. Na jedné ukázce se však chceme alespoň dotknout stylu překladu. Poté, kdy Purkyně na začátku svého spisu postuluje pokusy na vlastním organismu, vyžadující podle něho zvláštní zaměření pozornosti, cvičení i zručnost, píše v dalším odstavci, že“tak by fyziografie získala ke své dosavadní pouze objektivní sféře také subjektivní“. Na straně 68 recenzované knihy však čteme: „By these means the study of nature would add to both the objective and subjective spheres.“ Tuto pro Purkyňovo pojetí důležitou tezi však vystihuje český překlad, který navíc podržuje termín fyziografie jako určitou patinu doby; patrně také zahraniční čtenář by tomuto rozuměl.

Pro případné další vydání této knihy si dovoluji připojit několik dalších poznámek. Zahraničního čtenáře by mohlo zajímat, proč Purkyně, horlivý vlastenec, psal své první práce německy, případně latinsky. Lze chápat, že se jméno Purkyně v anglickém textu traduje v této podobě; pokud se však uvádějí publikace vydané česky (zejména svazky *Opera omnia*), pak je namísto uvádět odkazy v souladu s vytištěným titulem knih – zde je vždy Purkyně. Je dobře známé, že prof. Brožek si háček ve svém jménu v publikacích vždy pohlídal, v této knize se však u řady autorů a názvů diakritika nedodržela. Kvalita některých obrázků (zejména 4.12, 4.13) je velmi slabá. Všechny obrázky v dokonalém provedení jsou v knize obsahující také český překlad pražské disertace (přeložili B. Eberhardová a V. Kruta). Tento sborník, vydaný k 150. výročí Purkyňovy doktorské disertace (V. Kruta (edit.), Brno 1969), není v seznamu literatury.

Vydání této publikace je záslužné a nepochybně přispěje ke znalosti přínosu Purkyňových průkopnických prací u zahraničních odborníků v oblasti fyziologie, psychologie a v nejširším okruhu neurověd. Český zájemce má ovšem snadnější přístup k četným pramenům v každé univerzitní knihovně. Nicméně také český odborník patrně ocení, jak se autorům podařilo v této útlé knize rekonstruovat genezi Purkyňových objevů, na něž navázal další vývoj fyziologie a psychologie jako empirické a experimentální vědy.

Josef Švancara

Kuhl, J. (2001). *Motivation und Persönlichkeit. Interaktion psychischer Systeme*. Göttingen: Hogrefe. 1221 S.

Kuhl, J. (2000). A functional-design approach to motivation and self-regulation: The dynamics of personality systems and interactions. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 111-169). San Diego: Academic Press.

Julius Kuhl (1947), který je profesorem diferenční psychologie na univerzitě v Osnabrücku, předkládá v této rozsáhlé knize svou koncepci směřující k propojení psychologie motivace a osobnosti novým způsobem, a to na základě své teorie interakcí osobnostních systémů (*Theorie der Persönlichkeits-System-Interaktionen*; dále PSI). Nahlédneme-li do příspěvků, které zazněly na posledním z každoročních kolokvií o motivaci v Curychu (2001), vidíme, že členové evropské pracovní skupiny se – s výjimkou N. Bischofa – věnovali vesměs práci na úzce vymezených tématech ve vztahu k aplikacím. V tomto srovnání tedy vystupuje tím více do popředí dlouholetá práce J. Kuhla a jeho spolupracovníků jako široce založená architektura motivace, opírající se o vlastní teorii osobnosti.

Rozsáhlá kniha má 20 kapitol členěných do pěti oddílů: úvod, teorie volního jednání, teorie interakcí osobnostních systémů, typologie, aplikace. Text je dobře členěný, definice všech základních pojmů v rámečku, důmyslné grafické zpracování modelů, desítky tabulek shrnujícím výsledky získané pomocí autorových metod; uzavírá ji seznam literatury na 57 stranách, obsahující také desítky prací J. Kuhla a jeho spolupracovníků, podrobný a přesný rejstřík. Jestliže v této recenzi